

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.8.61](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.8.61)

УДК 330.5

I. I. Білоус,

*к. е. н., доцент кафедри безпеки, правоохоронної діяльності та фінансових розслідувань,
Тернопільського національного економічного університету
ORCID ID: 0000-0001-8203-1350*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДОМОГОСПОДАРСТВА

I. Bilous

PhD in Economics,

*Associate Professor of the Department of Economic Security and Financial Investigations,
Ternopil National Economic University*

THE MAIN FACTORS INFLUENCING AND THREATENING THE FINANCIAL SECURITY OF THE HOUSEHOLD

В статті досліджено та проаналізовано основні чинники, які впливають на фінансову безпеку домашніх господарств. Висвітлено погляди різних науковців щодо згрупування чинників впливу на фінансову безпеку домогосподарств.

Визначено основні проблеми, які мають місце в забезпеченні фінансової безпеки домашніх господарств. Враховуючи чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарств, також виділяються основні її загрози.

В статті визначено, що окрім негативних впливів на рівень фінансової безпеки, які супроводжуються неправомірним посяганням на фінансові ресурси окремих фізичних осіб чи домогосподарства, свідомими або несвідомими діями окремих посадових осіб, способи захисту власних фінансових ресурсів можуть змінюватись під дією різних форс-мажорних обставин. Досліджено, основні ризики, які пов'язані з загрозами фінансової безпеки домогосподарств.

На основі проведеного дослідження запропоновано загальний комплекс заходів забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

The main goal of each person is to achieve personal material well-being. Financial security of a person, household is an important component of social and economic security of the state, the center of which is the person and his needs, the quality of which affects the socio-economic development of the state and its social security.

It is the financial security of households that is the basis of prosperous communities, strong families, so this topic should be given more attention.

However, the current living conditions of households are due to a high degree of instability, which is the result of global economic stagnation. Therefore, it is necessary to have a clear understanding of what factors affect the formation of financial security of citizens and what threats stand in the way of ensuring a decent life for citizens.

Given the above, the article examines and analyzes the main factors that affect the financial security of households. The views of various scholars on the grouping of factors influencing the financial security of households are highlighted.

The main problems that occur in ensuring the financial security of households are identified. Taking into account the factors influencing the financial security of households, its main threats are also highlighted.

The article stipulates that in addition to the negative effects on the level of financial security, which are accompanied by illegal encroachment on the financial resources of individuals or households, conscious or unconscious actions of individuals, ways to protect their financial resources may change under force majeure. The main risks associated with threats to the financial security of households have been studied.

Based on the study, a general set of measures to ensure the financial security of households is proposed. The article examines and analyzes the main factors that affect the financial security of households. The views of various scholars on the grouping of factors influencing the financial security of households are highlighted.

The main problems that occur in ensuring the financial security of households are identified. Taking into account the factors influencing the financial security of households, its main threats are also highlighted.

The article stipulates that in addition to the negative effects on the level of financial security, which are accompanied by illegal encroachment on the financial resources of individuals or households, conscious or unconscious actions of individuals, ways to protect their financial resources may change under force majeure. The main risks associated with threats to the financial security of households have been studied.

Based on the study, a general set of measures to ensure the financial security of households is proposed.

The article states that the financial security of households has certain specific features, so it is the awareness of the population in this area will solve general socio-economic problems, such as reducing unemployment, the stability of the national currency and the restructuring of the economy.

Ключові слова: безпека; фінансова безпека; ризики; загроза; чинники впливу; домогосподарство; фінансова грамотність.

Keywords: security; financial security; risks; threat; influencing factors; household; financial literacy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Домашні господарства визначають основу життєдіяльності суспільства та формують базове підґрунтя для стабільного економічного розвитку держави, адже беруть участь в економічному процесі: і щодо перерозподілу ресурсів, і щодо споживання вироблених благ. Саме домашні господарства є головним постачальником ресурсів в економіку України (капіталу, праці тощо). В умовах нестабільної ситуації на фінансовому ринку саме домогосподарства є найбільш уразливою ланкою економічної системи, адже приймають участь як в процесах виробництва продукції, так і її споживання.

Власне, порушення цілісності системи економічної безпеки домогосподарств може призвести до дестабілізації системи безпеки суспільства. Отже, стабільний розвиток домогосподарств забезпечує безпечне функціонування економічної системи. Важливим фактором ефективного функціонування домогосподарства є його міцна економічна безпека, тоді як фінансова безпека є його складовою та відображає фінансовий стан домогосподарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблеми забезпечення фінансової безпеки домогосподарств представлено у працях провідних науковців: О. Барановського, М. Єрмошенко, Г. Пастернака-Гаранушенка, Л. Гурьянкової та інші. Проте, не зважаючи на великий фундамент знань, що зачіпають різні рівні ієрархії і функціональні сфери управління фінансовою безпекою держави, не існує чіткої методології та стратегії управління фінансовою безпекою домогосподарств, залишаються недостатньо дослідженими ризики їх нестабільності і вплив фінансів домогосподарств на загальну кон'юнктуру фінансового ринку України.

МЕТА СТАТТІ

Метою цієї роботи – є дослідження основних чинників впливу та основних загроз фінансовій безпеці домогосподарства, а також аналіз її основних ризиків. На основі проведеного дослідження запропонувати загальний комплекс заходів забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Українські та закордонні вчені не раз намагалися класифікувати ризики домогосподарств за окремими видами. Більшість класифікацій ґрунтується на відомому підході до класифікації ризиків домогосподарств,

наданому Зві Боді та Робертом Мертоном у книзі «Finance First Edition» [1, с.191]. Вчені виділяють п'ять основних видів ризику:

1. Ризик хвороби, втрати працездатності, смерті.
2. Ризик безробіття.
3. Ризик, пов'язаний з цивільною відповідальністю.
4. Ризик, пов'язаний з володінням споживчими товарами тривалого користування
5. Ризик, пов'язаний з вкладеннями у фінансові активи.

Однак даний підхід до класифікації ризиків домогосподарств не враховує суттєвості того чи іншого ризику, зумовлені особливостями функціонування домашніх господарств України у сучасних умовах фінансового ринку.

Перш ніж, виділити основні ризики та загрози фінансовій безпеці домогосподарств в Україні, на нашу думку, буде доцільно дослідити основні чинники, які впливають на фінансову безпеку домашніх господарств.

Г. Сніщенко пропонує згрупувати чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарств у чотири групи [2, с. 151]:

1. Політичні чинники впливу: зумовлюють потребу в передбачуваності соціально-економічної політики і базових макроекономічних параметрів, формують довіру до державних фінансових інститутів. На сьогодні, на відміну від підприємств, фінанси домашніх господарств найменш активно регулюються державою. Втрата довіри до держави в Україні відбувалася значно динамічніше, ніж у світі в цілому. За даними всеукраїнського опитування громадської думки міського населення, що проведено Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС), які проводилися в грудні 2018 року, перед українською владою постали 5 основних проблем, які мають бути вирішені найближчим часом. Якість і ефективність вирішення цього переліку визначає рівень довіри населення до державних інституцій. До таких проблем можна віднести [3]:

– вирішення питання «війни і миру», а також повернення тимчасово окупованих територій до складу України;

– боротьба з тотальною бідністю українців. Згідно з даними Держстату, доходи нижче середнього рівня (тобто нижче 9 тис. 249 грн. на місяць) на сьогодні має більш ніж половина населення – 58,7%, а за даними ООН, 60% наших співгромадян живуть за межею бідності;

– колосальна міграція з України. За роки незалежності з країни виїхали понад 8 млн. громадян, що дорівнює населенню Ізраїлю, Австрії тощо;

– боротьба з корупцією в державі. За рейтингом Transparency International, Україна в 2019 році посідає 2-ге місце серед найкорумпованіших країн Європи, поступаючись лише Росії і займає 126 місце серед 180 країн;

– і остання, проте не менш важлива проблема – це забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Загальносвітова тенденція посилювалася внаслідок чинників, пов'язаних із корупцією, нецивілізованим політичним циклом тощо.

2. Економічні чинники впливу: цінова і товарна політика держави зумовлюють потребу в наявності зручних інструментів інвестування. Домашні господарства мають певні особливості формування і використання фінансових ресурсів. Згідно офіційної звітності Державної служби статистики України основним наповнювачем доходів домогосподарств є грошові доходи в 2018 році вони становили 89,9 % в структурі сукупних ресурсів домогосподарств (табл. 1). Основним джерелом формування ресурсів домогосподарств є оплата праці, частка, якої в 2018 році становила 54,5% [4].

Таблиця 1.
Структура сукупних ресурсів

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя) [4]

	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	4563,3	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1
Структура сукупних ресурсів домогосподарств	відсоток				
Грошові доходи	91,2	89,4	86,0	87,5	89,9
- оплата праці	48,8	47,2	46,7	52,4	54,5
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,2	5,5	5,2	4,4	6,0
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,2	3,4	2,9	3,0	2,5
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	27,0	25,2	23,1	20,2	19,9
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	7,0	8,1	8,1	7,5	7,0
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	4,6	5,1	4,8	4,0	3,8
Пільги та субсидії безготівкові на оплату	0,4	1,3	4,7	4,7	2,8

житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива					
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Інші надходження	3,4	3,8	4,1	3,4	3,1
<i>Довідково: загальні доходи, грн.</i>	4470,9	5122,0	6095,0	8013,1	9720,2

¹ Без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості у структурі грошових доходів займали в 2018 році лише 6% і є нестабільними та коливаються в межах лише 2 % порівняно з 2017 роком (4,4%). Частка пенсій, стипендій, допомоги та субсидій, наданих готівкою зменшилась, так, в 2017 році становила 20,2% порівняно з 19,9% у 2018 році.

Розрахунки демонструють, що приріст сукупних ресурсів домогосподарств в 2014-2018 рр. визначається, перш за все, динамікою саме заробітної плати, і тому на функціонування домогосподарств у значній мірі впливає податкова політика.

Високе податкове навантаження (включаючи внески на соціальне страхування) зумовлює і надалі поширення практики виплати незареєстрованої заробітної плати, що ускладнює аналіз фактичних тенденцій рівнів оплати праці і визначення платоспроможності працюючого населення. Зокрема, дані про динаміку продажу дорогих предметів побутової техніки, автомобілів, будівництва житла за кошти населення тощо дають підставу для висновку про те, що рівень доходів, зокрема оплати праці, впродовж 2000-2018 рр. зріс значно більше, ніж це віддзеркалюють офіційні дані статистики. За експертними оцінками, частка незареєстрованих надходжень перевищує 15% сукупних доходів населення.

Сьогодні заробітна плата втратила свої основні функції – стимулюючу, відтворювальну і регулюючу. Навіть активна праця громадянина на благо суспільства не забезпечує йому належного рівня життя. Практично повністю втрачено стимулюючу функцію заробітної плати, її вплив на розвиток виробництва, науково-технічний прогрес. Економіка, що базується на низькій вартості робочої сили, не забезпечує високих стандартів споживання, процесів нагромадження, якісного відтворення робочої сили. За таких умов стримується й розвиток житлово-комунальної та соціальної сфер, зокрема формування страхових фондів, ресурсів пенсійного забезпечення та освіти.

До суттєвих економічних чинників впливу на фінансову безпеку домогосподарств відноситься розвиток страхування внесків і розвиток ринків капіталу. Ситуація залишається складною на всіх фінансових ринках. На них продовжують впливати ряд негативних зовнішніх та внутрішніх чинників. Серед них: АТО на сході країни, окупація частини території України, девальвація та інфляція, зростання числа банкрутств банків, погіршення ділової активності підприємств, валютні обмеження на ринку, обмеження доступу до ринків перестраховування, наявність прихованих банкрутів серед страховиків, суперечливе законодавство та ще ряд інших.

3. Соціальні чинники впливу: освітня політика повинна відповідати потребам росту економічного і промислового потенціалу держави. Незважаючи на доволі високий освітній рівень громадян України (згідно даних Всесвітнього економічного форуму, за ступенем охоплення вищою освітою, Україна займає дванадцяту позицію в світі - 79% громадян отримують вищу освіту), рівень повної загальної середньої та професійно-технічної освіти не перевищує 40%. Зовсім не мають освіти понад два мільйони українців. З проблемами освітньої політики держави як чинника соціального впливу на фінансову безпеку домогосподарств тісно пов'язана політика в сфері зайнятості.

Згідно з даними Державної служби зайнятості в Україні на листопад 2019 року кількість безробітних становила 1 461,8 тисяч людей, серед яких: жінки – 654,7 тисяч осіб; чоловіки – 807,1 тисяч осіб. З них зареєстрованих безробітних – 268,2 тис. чол. Офіційний рівень безробіття в III кварталі 2019 році становив 8,4% [5]. З огляду на сучасну ситуацію, в якій знаходиться країна, безробіття – це одна з найбільш гострих проблем, з якою стикається населення України в умовах сьогодення. Причиною цього є неефективність використання робочої сили у минулому і відсутність економічних умов, які б дали змогу людям застосовувати свої навички у продуктивній роботі за гідну плату, війна на сході країни. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і несе реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя.

Одними з найбільш вагомих соціальних чинників впливу на фінансову безпеку домогосподарств в Україні є також корупційні ризики. Згідно з даними дослідження Transparency International, Україна в 2019 році посіла 126 місце серед 180 держав, охоплених дослідженням. Україна стабільно залишається в групі "підвищеного ризику" [3]. Згідно результатів дослідження «Барометр світової корупції», яке проводить Міжнародний дослідницький центр Gallup International Association, у 2016 р. українці найкорумпованішими назвали: державних службовців (65%), уряд (64%), працівників податкової сфери (62%), суддів (61%), президента та прем'єр-міністра (60%), представників місцевих органів влади (55%), поліцію (54%), керівників бізнесу (46%), релігійних лідерів (32%).

Важливим соціальним чинником впливу на фінансову безпеку домогосподарств виступає також і система соціального забезпечення. Однією з найбільших проблеми системи соціального забезпечення є неефективність вітчизняної системи соціальних пільг. Так, в Україні згідно чинного законодавства пільги надаються за категоріальним принципом, тобто громадяни отримують їх в результаті приналежності до тієї чи

іншої пільгової категорії громадян. При цьому не враховуються доходи і матеріальний добробут пільговика та його родини, оскільки пільги цим категоріям надаються без попередньої перевірки рівня їх доходів чи засобів існування, а розмір пільг встановлюється залежно від категорії отримувача. Як наслідок, частка осіб, які отримують соціальну допомогу, серед тих, хто не належить до числа бідних за критерієм поточних доходів, навіть перевищує кількість отримувачів серед бідних. 2/3 загальної суми пільг та допомоги припадають на частку домогосподарств з середнім доходом, більшим за прожитковий мінімум.

Значна кількість пільгових категорій осіб призвела до того, що майже третина населення України охоплена системою пільг. Згідно 83 законодавчих актів право на пільги мають 19,5 млн. громадян, що складає понад третину населення України. Крім того, одна особа може отримати декілька статусів, що дають їй право на пільги, доплати, преференції, допомоги тощо. Усього в населення нині близько 36 млн. таких посвідчень. Велика кількість осіб, що мають право на пільги, а також відносно великі їх розміри призводять до неспроможності державних фондів фінансувати їх у повному обсязі.

Також в системі соціального забезпечення є чималий ряд проблем, зокрема:

- низька адресність соціальних пільг;
- невідповідність між розмірами пільг та реальними можливостями їх забезпечити;
- залишкове фінансування медичного забезпечення, що не дозволяє підтримувати систем медичного захисту на належному рівні;
- низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою;
- низька адресність при наданні соціальної підтримки тощо.

4. Демографічні чинники впливу. Аналіз сучасної демографічної ситуації, а також її динаміки протягом останніх років свідчить про наявність в Україні, поряд із соціально-економічними проблемами, глибокої демографічної кризи. За даними Державної служби статистики з кожним роком чисельність населення України невинно зменшується. На 2019 рік кількість наявного населення складає 42,15 млн. осіб [4]. За роки незалежності з країни виїхали понад 8 млн. громадян, що дорівнює населенню Ізраїлю, Австрії тощо. На сьогодні демографічні чинники мають усе більший вплив на фінансову безпеку домогосподарств і вони напряму пов'язані з освітньою політикою та рівнем безробіття.

Враховуючи чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарств, можна виділити основні її загрози (рис. 1).

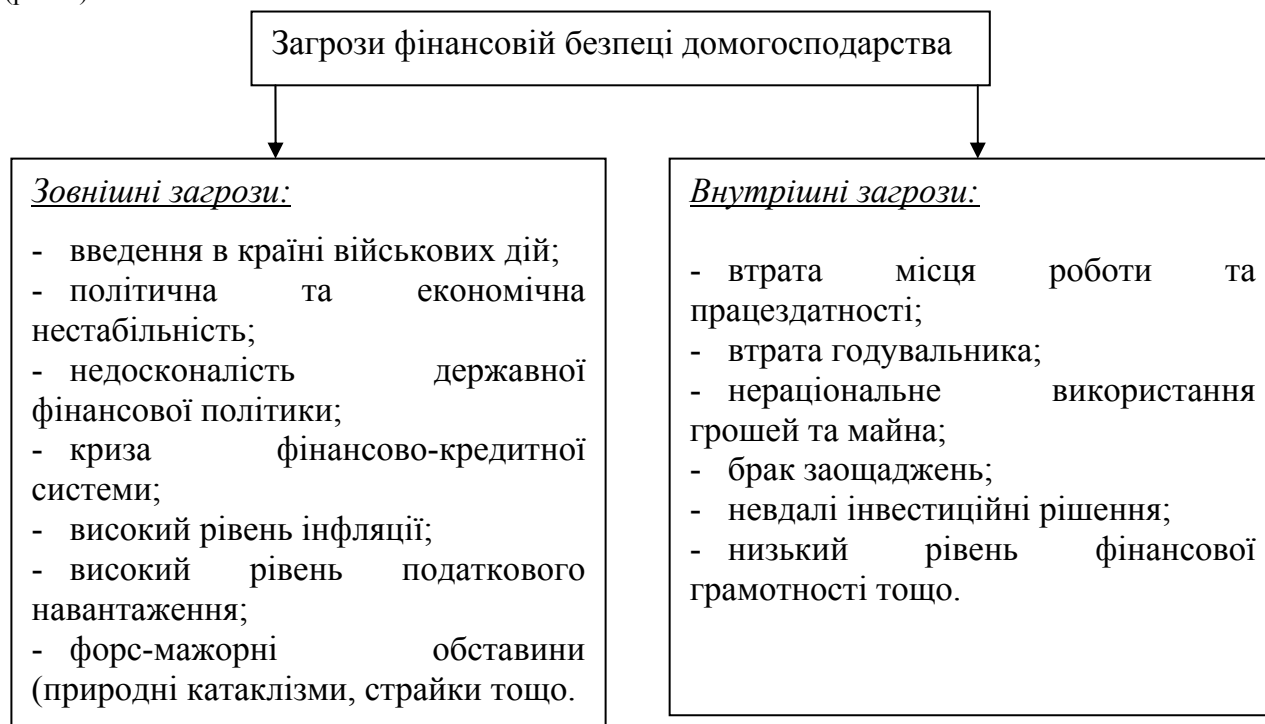

Рис. 1. Класифікація загроз фінансовій безпеці домогосподарства*

* Примітка. Складено автором

Джерелом загроз фінансовій безпеці людини та суб'єкта господарювання виступають дії тих людей, які переслідуючи власні цілі, досягають їх, використовуючи різні засоби впливу на інших без врахування їх потреб та інтересів, або просто вводячи в оману, діючи в супереч з їх інтересами та наносячи їм збиток. Це може бути діяльність абсолютно різних осіб – від політичних лідерів, державних та суспільних діячів, представників ЗМІ, партнерів по бізнесу до звичайних злодіїв. Проте, окрім негативних впливів на рівень фінансової безпеки, які супроводжуються неправомірним посяганням на фінансові ресурси окремих фізичних осіб чи домогосподарства, свідомими або несвідомими діями окремих посадових осіб, способи захисту власних фінансових ресурсів можуть змінюватись під дією різних форс-мажорних обставин. Останні можуть бути результатом виникнення воєнних конфліктів, дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, посилення соціальної напруженості, різкої зміни демографічної ситуації в країні, виникнення стихійного лиха та

екологічних катастроф. Проте надзвичайні ситуації в економіці можуть бути викликані і суто економічними або політичними факторами, наприклад, рішеннями державних органів влади. Крім того, роботодавець теж може використовувати психологічні впливи, наприклад, щоб дешевше оплатити працю робітника, тим самим створюючи фінансову небезпеку для особистості.

Усі ці загрози пов'язані з певними ризиками, які можна поділити на 4 групи [6, с.168]:

- ризики, пов'язані з зниженням купівельної спроможності;
- ризики, пов'язані з отриманням доходів;
- ризики, пов'язані з заощадженнями;
- ризики, пов'язані з отриманням кредитних ресурсів.

Власне, на основі вищезазначених загроз та ризиків, які здатні вплинути на фінансовий стан домогосподарства і повинен формуватися загальний комплекс заходів забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

Головною умовою забезпечення фінансової безпеки домогосподарства є досягнення балансу між доходами та витратами, що можна реалізувати за рахунок:

- забезпечення зайнятості всіх працездатних членів домогосподарства;
- ощадливого використання фінансових ресурсів;
- формування заощаджень;
- високого рівня фінансової грамотності всіх членів домашнього господарства.

Фінансова безпека домогосподарства багато в чому залежить від загального стану економіки та фінансової політики, що проводиться в державі.

А.С. Хорошева [7, с. 92] вважає, що державне забезпечення фінансової безпеки домогосподарств можна розглядати з різних позицій:

- ✓ держава повинна забезпечувати безпеку цих суб'єктів як покупців товарів і послуг;
- ✓ повинна бути забезпечена їхня безпека як суб'єктів, що надають підприємствам засоби виробництва;
- ✓ держава як владний інститут повинна гарантувати збереження фінансових активів, що накопичуються цими суб'єктами.

Зі сказаного вище випливає, що суб'єктами забезпечення правового захисту фінансової безпеки домогосподарств виступають: держава; підприємства, установи, організації; домашні господарства.

Забезпечення фінансової безпеки домогосподарств характеризує захист власних фінансових ресурсів окремої людини та домогосподарств від потенційних фізичних, інформаційних чи правових посягань сторонніх осіб (забезпечення умов, за яких мінімізується ризик фізичного доступу інших осіб до власних фінансових ресурсів; нерозголошення інформації про електронні дані власних рахунків у банку та інше). При цьому, під здатністю суб'єкта захистити ті чи інші фінансові ресурси розуміється не стільки його можливість відслідковувати динаміку умов, які встановлюються в суспільстві, проводити їх моніторинг, а здатність суб'єкта здійснювати на умови значний вплив, тим самим, зменшуючи ризик непередбачуваних фінансових втрат. Таким чином, забезпечення фінансової безпеки домогосподарства залежить від того, наскільки ефективно суб'єкт здатен уникнути можливих загроз та ліквідувати негативні наслідки деяких складових зовнішнього та внутрішнього середовища.

Проте, дуже часто домогосподарства не мають змоги зробити вільний та оптимальний вибір у фінансовій сфері через відсутність або недостатність освіти, кваліфікації, досвіду, а також через масштабність і складність фінансової інформації, яка потребує глибокого осмислення й детального аналізу [8, с. 16].

Однією з головних складових фінансової безпеки домогосподарства та держави в цілому є рівень фінансової грамотності населення. Існує безліч проектів, які впливають на фінансову грамотність населення України, одним із найцікавіших є освітня програма «Юніор Банк», яку проводить Приват Банк по всій Україні. «Юніор Банк» не тільки навчає дітей фінансовій грамотності, але й підтримує програми здорового способу життя для школярів, проводить акції та конкурси, дає можливість дітям спілкуватися з однолітками з різних куточків світу [9].

Під фінансовою грамотністю населення розуміється здатність громадян України:

- ефективно управляти особистими фінансами;
- здійснювати облік витрат і доходів домогосподарства і здійснювати короткострокове і довгострокове фінансове планування;
- оптимізувати співвідношення між заощадженнями і споживанням;
- розбиратися в особливостях різних фінансових продуктів і послуг (у тому числі інструментів ринку цінних паперів і колективних інвестицій), мати актуальну інформацію про ситуацію на фінансових ринках;
- приймати обгрунтовані рішення щодо фінансових продуктів і послуг та усвідомлено нести відповідальність за такі рішення;
- компетентно планувати і здійснювати пенсійні накопичення тощо.

Причинами низького рівня фінансової грамотності українців є те, що:

- 27% громадян взагалі не роблять заощаджень, а ті що все ж таки заощаджують – роблять це відкладаючи свої кошти на чорний день;
- не знають як працюють фінансові установи держави та які переваги вони мають. Саме через цю необізнаність населення зберігає свої заощадження «під матрацами та у книжках», втрачаючи можливість отримання пасивного доходу від правильного вибору фінансово-економічної установи;

- не довіряють фінансовим установам та фінансовим організаціям. Кожен четвертий громадян мав гіркий досвід у співпраці з банківськими установами;
- населення має лише загальне уявлення про свій бюджет, тобто вони не розуміють як правильно розподілити свої доходи та витрати. Люди просто не розуміють куди так швидко «втікають» гроші;
- не кожен індивід, маючи цікаву ідею власного бізнесу наважиться на його створення. Багатьох лякає величезна кількість ризиків та страх втратити вже надбаний капітал. І знову причиною цих всіх перешкод – є незнання фінансових основ;
- взагалі 39% населення не мають банківських рахунків [10].

Більшість населення користуються лише базовими фінансовими послугами, серед них: оплата комунальних платежів через банк (72 %); користування банківським рахунком та пластиковою карткою (68 %); споживчий кредит (30 %); проведення платежів через термінали платіжних систем (38 %); користуються послугою переказу грошей через банк (92%); обмін валюти (31 %) та інше [10].

Більшість українці практично не користуються інвестиційними послугами, зокрема акціями, облігаціями, інвестуванням в інвестиційні та недержавні фонди тощо.

Фінансова грамотність вигідна як простій людині, так і державі. Це не химерне поняття, а сукупність знань і навичок, які обов'язково знадобляться у повсякденному житті. Незважаючи на розвиток інформаційних технологій і зусилля громадських інститутів, рівень фінансової обізнаності українців залишається незадовільним. І це дуже прикро, тому що саме фінансова грамотність кожного громадянина – ключ до поліпшення життя і процвітання країни.

Підвищення фінансової грамотності населення є однією зі стратегічних задач держави. Основною метою діяльності, спрямованої на підвищення рівня фінансової грамотності населення, є розвиток людського потенціалу, підвищення рівня добробуту та фінансової безпеки громадян України, підвищення довгострокового інвестиційного попиту і зміцнення стабільності фінансової системи через різке підвищення ефективності домогосподарств у прийнятті фінансово-економічних рішень за рахунок кардинального підвищення рівня фінансової грамотності населення, впровадження масових ефективних стереотипів прийняття економічних та фінансових рішень громадянами України.

Високий рівень фінансової обізнаності громадян:

- сприяє зростанню економіки;
- стимулює приплив інвестицій;
- зменшує кількість непогашених кредитів і проблемної заборгованості у населення;
- знижує кількість злочинів, зокрема, шахрайських дій відносно фізичних осіб;
- сприяє розвитку громадянської відповідальності і самостійності.

Таким чином, суть фінансової грамотності в соціально-економічному розвитку породжує необхідність формування концепції розвитку фінансової грамотності в Україні. В контексті цього дана концепція має відповідати, перш за все, меті формування фінансової культури суспільства.

Для досягнення мети, пов'язаної з підвищенням рівня фінансової грамотності населення, потрібно підготувати і реалізувати комплекс заходів, спрямованих на вирішення таких головних завдань:

- привертати увагу громадян до проблематики фінансової грамотності, підвищувати рівень усвідомлення громадянами необхідності підвищення своїх фінансових знань;
- забезпечувати фінансову безпеку домогосподарств, запровадженням культури прийняття домогосподарствами самостійних відповідальних рішень в галузі економіки та фінансів, формуванням в українських громадян нового типу мислення, що містить установки на активну економічну поведінку, відповідну їх фінансовим можливостям;
- підвищувати обґрунтованість фінансових рішень, прийнятих домогосподарствами;
- організувати систему фінансової освіти, що сприяє передачі знань і навичок фінансової грамотності населення України;
- формувати соціально відповідальну поведінку постачальників фінансових продуктів і послуг по відношенню до споживачів, створити прозорі і неупереджені моделі просування і надання фінансових продуктів і послуг тощо.

На сьогодні, за даними Світового банку, 44 країни світу схвалили стратегію фінансової грамотності, а у 27 країнах цей документ знаходиться на етапі розробки.

ВИСНОВКИ

Варто зазначити, що фінансова безпека домогосподарств має певні свої специфічні особливості, зокрема: фінанси домашніх господарств найменш регулюються державою, проте взаємозв'язані з іншими сферами фінансової системи, а також домогосподарства мають характерні особливості і методи формування та використання фінансових ресурсів. Тому саме обізнаність населення в даній сфері приведе до вирішення загальних соціально-економічних проблем, таких як зменшення безробіття, стабільність національної грошової одиниці та структурної перебудови економіки.

В сучасній економіці дуже важливе значення має фінансова стабільність, ефективна грошово-кредитна політика, стабільність грошової одиниці, безкризова банківська система. Всі ці складові стабільної економіки вимагають управління поведінкою економічних агентів.

Враховуючи вищевикладене, варто відмітити, що саме реалізація комплексу заходів, спрямованих на вирішення головних завдань забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств, повинна забезпечити досягнення головної цілі концепції – змінити фінансову культуру домогосподарств, раціоналізувавши їх рішення, підвищивши рівень захисту домогосподарств як учасників фінансового ринку.

Документом, який формулює цілі та задачі державної політики, спрямованої на підвищення рівня фінансової грамотності населення України, містить механізми реалізації такої політики, принципи розподілу повноважень усіх сторін, що беруть участь у цьому процесі, а також конкретні ініціативи та заходи для досягнення цілей, повинна стати Національна Стратегія підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

На нашу думку, вигоди від високого рівня фінансової грамотності населення повинні розподілятися між різними суб'єктами, основними з яких є:

1) споживачі фінансових продуктів та послуг, які отримують віддачу від власних коштів; захищаються від випадковостей; мінімізують ризики та надмірну заборгованість; економлять на платежах; забезпечують себе від фінансових зловживань тощо;

2) фінансові установи, організації (зростання довіри населення до фінансової системи держави збільшує обсяг фінансових операцій, попит на фінансові продукти, зменшує витрати на маркетинг; знижує фінансові ризики, фінансові втрати, зменшує кількість проблемних операцій);

3) регулятори фінансового ринку (Національний банк України);

4) уряд – завдяки забезпеченню економічного зростання та підвищення добробуту населення;

5) роботодавці.

Таким чином, основними організаторами та спонсорами програми фінансової грамотності повинні виступати як держава, так і неурядові організації та комерційні структури. Враховуючи також стан української економіки та обмеженість бюджетних ресурсів, на нашу думку, фінансове забезпечення реалізації Національної Стратегії та Програми доцільно формувати на основі приватно-державного партнерства.

Література.

1. Зви Боди, Роберт К. Мертон. “Финансы” – М.: Вільямс. – 2007. – 347 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docplayer.ru/53319232-Finansy-zvi-bodi-robert-merton.html> (дата звернення: 19.06.2020).

2. Сніщенко Р.Г. Фінансова безпека домогосподарств у період нестабільності економіки // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Сер.: Економічні науки – 2014. – № 1. – С. 149-159.

3. Ярослав Телешун. Які передвиборчі страхи заважають українцям зробити вибір. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovaidilo.ua/2019/03/05/kolonka/yaroslav-teleshun/polityka/yaki-peredyvborchi-straxy-zavazhayut-ukrayincyam-zrobyty-vybir> (дата звернення: 19.06.2020).

4. Статистична інформація. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.06.2020).

5. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (дата звернення: 19.06.2020).

6. Лиса О.В., Кухарева О.О. Аналіз фінансової безпеки вітчизняних домогосподарств в сучасних умовах // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова – 2016. – Т. 21, Вип. 5 (47) – С. 166–170.

7. Хорошева А.С. Условія забезпечення фінансової безпеки держави // Финансы, учет, банки. – 2008. – № 14. – С. 92-96.

8. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії та практики: автореф. дис. ... док. екон. наук. – Тернопіль, 2011. – 36 с.

9. Офіційний сайт ЮніорБанку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://juniorbank.com.ua> (дата звернення: 19.06.2020).

10. Оцініть фінансову грамотність українців. *Все PRO гроші*: інтернет портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovu-gramotnist-ukrayinciv.html> (дата звернення: 19.06.2020).

References.

1. Zvy Body and Robert K. Merton (2007), *Fynansy [Finance]*, Vil'yams, Moscow, Russia, available at: <https://docplayer.ru/53319232-Finansy-zvi-bodi-robert-merton.html> (Accessed: 19 June 2020).

2. Snischenko, R.G. (2014), “Financial security of households in a period of economic instability”, *Visnyk Kremenchuts'koho natsional'noho universytetu imeni Mykhayla Ostrohrads'koho. Ser. : Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 149 -159.

3. Teleshun, Ya (2019), “What pre-election fears prevent Ukrainians from making a choice”, available at: <https://www.slovaidilo.ua/2019/03/05/kolonka/yaroslav-teleshun/polityka/yaki-peredyvborchi-straxy-zavazhayut-ukrayincyam-zrobyty-vybir> (Accessed: 19 June 2020).

4. State Statistics Service of Ukraine (2019), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed: 19 June 2020).

5. State Employment Service of Ukraine, (2019), Analytical and statistical information, available at: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (Accessed: 19 June 2020).

6. Lisa, O.V. and Kukhareva, O.O. (2016), “Analysis of financial security of domestic households in modern conditions”, *Visnyk ONU im. I.I. Mechnykova*, vol. 21, no. 5 (47), pp.166–170.

7. Khorosheva, A.S. (2008), “Conditions for ensuring the financial security of the state”, *Finansy, uchet, banki*, vol. 14, pp. 92-96.

8. Kizima, T.O. (2011), “Finances of home-giving: conceptual ambush of the theory and practice”, Ph.D. of Economics, Ternopil National Economics University, Ternopil, Ukraine.

9. Official site of JuniorBank, (2019)], available at: <https://juniorbank.com.ua>. (Accessed: 19 June 2020).
10. All PRO pennies: internet portal, (2019), “Assess the financial literacy of Ukrainians”, available at: <http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovu-gramotnist-ukrayinciv.html> (Accessed: 19 June 2020).

Стаття надійшла до редакції 16.08.2020 р.